

Waldemar Rozyrkowski

Sprowadzenie Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej do Torunia w 1920 roku w świetle dokumentów

---

Rocznik Toruński 27, 159-166

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprowadzenie Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej do Torunia w 1920 roku w świetle dokumentów

Waldemar Rozyński

Wstęp

Stan badań nad dziejami zgromadzeń zakonnych, które swoje losy wiązały z Toruniem, nie należy do zaawansowanych. Uwaga ta dotyczy całego okresu dziejowego miasta. Pośród zgromadzeń żeńskich na opracowanie czeka między innymi Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej, które przybyło do Torunia w 1920 r., aby prowadzić szpital dla kobiet chorych na choroby weneryczne.

W dotychczasowej literaturze dom toruński pojawia się przede wszystkim w ogólnych monografiach poświęconych życiu założycielki zgromadzenia s. Marii Karłowskiej¹. Ponadto tylko dwa niewielkie opracowania

---

¹H. Rusczyńska, *Historia Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, Wąbrzeźno 1936, s. 84–92; J. Stabińska, *Bardzo umiłowała*, Jabłonowo Pomorskie 1986, 141–145; E. Piszcz, *Karłowska Maria (1865–1935), założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, [w:] *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, pod red. R. Gustawa, t. 1, Poznań 1971, s. 700–717; M. Fąka, *Maria Karłowska (1865–1935), założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, [w:] *Chrześcijańsin*, pod red. B. Bejze, t. 5, Warszawa 1980, s. 342–347; A. Narzymska, *Rys życia Marii Karłowskiej (1865–1935), założycielki Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, [w:] *Wybór pism Matki Marii Karłowskiej*, Warszawa 1981, s. 59–63; J. Stabińska, *Stużebnica Boża Maria Karłowska*, [w:] *Polscy Święci*, t. 5, Warszawa 1987, s. 250–251; A. Narzymska, *Szukając zaginionej. Błogosławiona Maria Karłowska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej (1865–1935). Szkic biograficzny – Duchowość – Dzieło wychowawcze*,

dotyczy bezpośrednio historii zgromadzenia i szpitala toruńskiego. Pierwszym z nich jest nieduża książeczka o szpitalu z okresu międzywojennego, autorstwa dyrektora tegoż szpitala, dra med. Kazimierza Kozłowskiego². Jest tam zawarta przede wszystkim charakterystyka szpitala od strony organizacyjnej, głównie przez przedstawienie jego statutu, który został zatwierdzony w 1930 r. Drugi niewielki artykuł poświęcony jest wspomnieniom Heleny Steinbornowej na temat przybycia sióstr do Torunia³. W przyszłych badaniach nad dziejami szpitala toruńskiego na wykorzystanie oczekują przede wszystkim zasoby archiwalne, które znajdują się w Domu Generalnym Zgromadzenia Sióstr Pasterek w Jabłonowie Pomorskim⁴.

Warto w tym miejscu przybliżyć sylwetkę M. Karłowskiej oraz dzieje zgromadzenia. Założycielka urodziła się 4 września 1865 r., w majątku Słupówka (dziś Karłowo), pow. Szubin, woj. poznańskie, parafia Smogulec w diecezji gnieźnieńskiej. Była jedenastym i ostatnim dzieckiem wielkopolskiej rodziny ziemiańskiej, Mateusza i Eugenii z Dembińskich. W 1870 r. cała rodzina Marii przeprowadziła się do Poznania. Po śmierci obojga rodziców (1882) opiekę nad nią przejęła starsza siostra Wanda. W siedemnastym roku życia Maria złożyła ślub dozgonnej czystości na ręce swego spowiednika. Bezpośrednia geneza jej apostolatu, a następnie zgromadzenia wiąże się z przypadkowym spotkaniem z prostytutką. Było to we wrześniu 1892 r. Maria zobaczyła wtedy cały tragizm życia dziewczyn i kobiet, które uprawiały nierząd. W 1894 r. otworzyła w Poznaniu pierwsze „oratorium pracy” dla dziewcząt, które było nie tylko miejscem pracy, ale i wychowania. Szybko zgromadziło się wokół niej grono

---

Jabłonowo Pomorskie 1997, s. 28; W. Rozyński, *Maria Karłowska (1865–1935)*, [w:] *Toruński Słownik Biograficzny*, pod red. K. Mikulskiego, t. 2, Toruń 2000, s. 127–129.

²K. Kozłowski, *Szpital Dobrego Pasterza w Toruniu, jego dzieje, zadanie i stan obecny*, Toruń 1930, s. 30. Oprócz tego szpital wspomina K. Przybyszewski, *Problemy zdrowia i opieki społecznej w Toruniu w latach 1920–1939*, *Rocznik Toruński*, t. 13, 1978, s. 93, 100–102.

³W. Rozyński, *Początki Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej w Toruniu we wspomnieniach dr Heleny Steinbornowej*, *Studia Pelplińskie*, t. 30, 2000, s. 273–277.

⁴Archiwum Domu Generalnego Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej w Jabłonowie Pomorskim: *Sluga Boża Maria Karłowska, życie i działalność*, opr. Jerzy Mrówczyński, t. 2. Rzym 1987, s. 274–286d (maszynopis); MK 25, 26, 97.

dziewcząt i kobiet, które utożsamiały się z charyzmatem jej pracy. Był to początek przyszłego zgromadzenia. W 1896 r. Maria włożyła habit, a wkrótce po niej pierwsze siostry; 1902 r. złożyła wraz z pierwszymi siostrami prywatne śluby dozgonne w konfesjonale, dodając jako czwarty ślub poświęcenia się pracy nad osobami zagubionymi moralnie; w 1909 r. zatwierdzono nowe zgromadzenie na prawie diecezjalnym; w 1912 r. zgromadzenie uzyskało osobowość prawną; w 1918 r. arcybiskup E. Dalbor zatwierdził konstytucje zgromadzenia. Pierwsze placówki utworzono we wsi Winiary pod Poznaniem (1895) oraz w Lublinie–Wiktorynie (1906)⁵.

Następnym domem miała być fundacja toruńska. Prezentowane niżej dokumenty naświetlają jej genezę oraz stopniową realizację. Siostry przybyły do Torunia na zaproszenie oddziału dermatologicznego szpitala Toruń–Podzamcze, po rozmowach z doktorem Ottonem Steinbornem, naczelnym lekarzem policyjnym w mieście, który jesienią 1919 r. był przejazdem w Poznaniu. Ich przyjazd był bardzo potrzebny, ponieważ w 1920 r. niemieckie siostry Czerwonego Krzyża miały opuścić szpital i nie byłoby personelu do pracy. Poza tym z przybyciem sióstr wiązano także nadzieje na zwiększenie oddziaływania wychowawczego na pacjentki. Problem musiał być palący, ponieważ sam prezydent miasta Torunia Bolesław Wolszlegier przynaglał Karłowską listem z dnia 27 sierpnia 1920 r. do przybycia. Aby erygować dom zakonny na terenie diecezji chełmińskiej, w skład której wchodził między innymi Toruń, potrzebna była zgoda biskupa ordynariusza, ówczesnie biskupa Augustyna Rosentretera. Taką zgodę otrzymała M. Karłowska pismem z dnia 9 września 1920 r. Jeszcze w tym samym miesiącu, 21 września dziewięć sióstr i dwie pielęgniarki wraz z przełożoną z Winiar s. Bernardą Marchlewską przybyły do Torunia.

Jak się wkrótce okazało, przybycie sióstr do Torunia otworzyło nowy etap w dziejach zgromadzenia. Szpital weneryczny prowadzony przez siostry w Toruniu był ewenementem w skali kraju. Matka Karłowska była bezwzględna prekursorką pracy zakonnej w tej dziedzinie. Musiała zrezygnować ze ścisłej klauzury, która była przewidziana w zgromadzeniu od początku. Sprawa dotarła aż do Rzymu. W 1928 r. udało się zmienić konstytucje zgromadzenia, w myśl których pielęgnacja kobiet wenerycznie chorych stanowiła jeden z jego celów, a siostry pielęgniarki zostały uznane za zakonnice na równi z siostrami misyjnymi. Dnia 8 grudnia

---

⁵J. Stabińska, *Ślužebnica Boża*, s. 243 n.

1929 r. pierwsza grupa pielęgniarek, po odbyciu rocznego nowicjatu w Toruniu, złożyła na ręce założycielki ślubu zakonne⁶.

Całość publikowanych dokumentów stanowi osiem listów. Wszystkie znajdują się w Archiwum Zgromadzenia w Jabłonowie Pomorskim pod sygnaturami: MK 25/1; 25/5. Dwa listy zachowały się w kopiach, jeden natomiast jest wersją roboczą, w której są skreślenia oraz poprawki. Przy ich opracowywaniu została zachowana oryginalna pisownia, ujednociono tylko pisownię dat.

Dokumenty

1

Prośba władz miasta Torunia do s. M. Karłowskiej dotycząca przybycia sióstr

Toruń, dnia 27 VIII 1920

Do Jeneralnej Przełożonej Zakładu Dobrego Pasterza Przewielebnej Matki Karłowskiej. Poznań. Winiary.

W miesiącu wrześniu ustępują z naszych szpitalów miejskich prote stanckie Siostry Czerwonego Krzyża. Z inicjatywy p. Dr. Steinborna⁷, naszego naczelnego lekarza policyjnego, postanowiliśmy dać specjalny ustrój opiece nad kobietami upadłymi. W tym celu zwracamy się o łaskawą pomoc, a mówiąc ściślej, o objęcie w Swą opiekę nowo powstającej instytucji, do Szanownego Zarządu „Dobrego Pasterza”. Celem omówienia sprawy na miejscu ewent[ualnej] przyszłej działalności, upraszamy najuprzejmiej o łaskawe wysłanie do Torunia odpowiedniej Wysłanki. Wszelkie koszty wrócimy z wdzięcznością. Prosimy o łaskawą najspieszniejszą odpowiedź. Prezydent miasta. W zastępstwie] S. Buszczyński⁸.

⁶W. Rozynekowski, *Maria Karłowska (1865–1935)*, s. 128.

⁷Otton Steinborn (1868–1936), lekarz, działacz narodowy i społeczny. Wspólnie z żoną Heleną był mocno zaangażowany w sprowadzenie sióstr do Torunia. Państwo Steinbornowie przez całe swoje życie utrzymywali bliski kontakt ze zgromadzeniem i służyli mu swoją pomocą. Świadectwem tego są chociażby zachowane wspomnienia. Zob. M. Wojciechowski, *Otton Steinborn (1868–1936), lekarz, działacz narodowy i społeczny*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, pod red. M. Biskupa, Warszawa 1982, s. 265–272; tenże, *Helena Steinbornowa (1875–1952), działaczka narodowa i społeczna*, tamże, s. 287–291; W. Rozynekowski, *Początki Zgromadzenia Sióstr Pasterek*, s. 274–277.

⁸Sylwester Buszczyński (1855–1940), drukarz, wydawca gazet, książek i ka-

Odpowiedź s. Marii Karłowskiej na list władz miasta Torunia⁹

Winiary, dnia 1 IX 1920

Do Jaśnie Wielmożnego Pana Prezydenta Miasta Torunia.

Na pismo z dnia 27 VIII 1920 odpowiadam najprzejmiej, że w sprawie „objęcia szpitali prostytutek w Toruniu” przybędą wydelegowane dwie nasze Siostry 7. lub 8. bm. w celu powzięcia informacji w powyższej sprawie.

Z głębokim szacunkiem Przełożona Generalna.

List Matki Generalnej do biskupa chełmińskiego Augustyna Rosentretera¹⁰

Winiary, dnia 6 IX 1920

Najprzewielebniejszy Księżu Biskupie¹¹!

Władza rządowa w Toruniu powołuje nasze Zgromadzenia Dobrego Pasterza od Opatrzności Boskiej z Winiar pod Poznaniem do objęcia pracy w lazaretach tamtejszych dla zarażonych kobiet. Wobec tego proszę najpokorniej Najprzewielebniejszego Księdza Biskupa o pozwolenia otwarcia domu filialnego w Toruniu w celach Zgromadzenia naszego. Klęcząc wraz z siostrami u stóp Waszej Biskupiej Mości, proszę o pasterskie błogosławieństwo, abyśmy nim wsparte wywiązały się z zadania, jakie nasze powołanie i praca apostołska ku chwale Bożej w ratowaniu dusz wymaga.

Najniższa sługa w Panu. M[aria] K[arłowska] Przełożona Generalna.

lendarzy polskich, działacz narodowy i społeczny w Toruniu. Od 1920 r. czynnie zaangażowany w organizowanie życia społecznego w mieście, które po długiej niewoli znalazło się w odrodzonej Polsce. Zob. T. Zakrzewski, *Sylwester Buszczyński (1855-1940)*, [w:] *Wybitni ludzie*, s. 209-215.

⁹Kopia listu.

¹⁰Zachował się tylko brudnopis listu z poprawkami i skreśleniami.

¹¹Augustyn Rosentreter, biskup chełmiński w latach 1899-1926. B. Kumor, *Rosentreter Augustyn (1844-1926)*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej SBPN), t. 4, pod red. Z. Nowaka, Gdańsk 1997, s. 89-90.

Odpowiedź biskupa chełmińskiego na prośbę Matki Karłowskiej

Pelplin, dnia 9 IX 1920

Do Wielebnej Siostry Przełożonej Jeneralnej Zgromadzenia S.S. Dobrego Pasterza. Winiary-Poznań.

Najprzewielebniejszy nasz Ks. Arcypasterz wziął chętnie do wiadomości, że Władza rządowa w Toruniu powołała Zgromadzenie S.S. Dobrego Pasterza od Opatrzności Boskiej z Winiar pod Poznaniem dla objęcia pracy w lazaretach Toruńskich dla zarażonych kobiet. Dając niniejszym swoje pozwolenie otwarcia domu filialnego w Toruniu w celach Zgromadzenia, udziela całemu Zgromadzeniu arcypasterskiego błogosławieństwa.

Ks. Bartkowski¹².

List władz miasta Torunia przynaglający siostry do jak najszybszego przybycia

Toruń, dnia 11 IX 1920

Do Przełożonej Generalnej Zgromadzenia S.S. Dobrego Pasterza Czciodojnej Matki Marii Karłowskiej. Poznań-Winiary.

Przesyłamy słowa podziękowań za łaskawe uwzględnienie naszej prośby i przesłanie nam Delegatek „Dobrego Pasterza”. Obecnie upraszamy o łaskawą, jak najspieszniejszą wiadomość, kiedy możemy liczyć na przybycie Sióstr, przeznaczonych dla Torunia oraz jaka ich ilość przybędzie. Pomieszczenie dla Sióstr urządzamy w szybkim tempie. Prosimy o łaskawą propozycję umowy pomiędzy Zgromadzeniem S.S. a naszym Magistratem. Sądzimy jednak, że sprawa kontraktowa nie powinna opóźnić przybycia S.S. do Torunia.

Magistrat. Decernent szpitalny Cyryl Danielewski¹³.

¹²Juliusz Bartkowski (1864–1939), wikariusz generalny diecezji chełmińskiej w latach 1920–1926. Zob. H. Mross, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1821–1920*, Pelplin 1995, s. 4–5.

¹³Cyryl Danielewski (1864–1923), dramaturg, tłumacz, aktor. Od 1920 r. pracował w magistracie toruńskim, pełniąc różne funkcje, między innymi był

Odpowiedź s. M. Karłowskiej na list przynaglący do przybycia do Torunia¹⁴

Winiary, dnia 15 IX 1920

Do Wysokiego Magistratu Miasta Torunia.

Odebrawszy cenne pismo z dnia 11. bm. donoszę najprzejmiej, że do objęcia filii Toruńskiej w celach wiadomych wyśle 10 Sióstr. Przyjazd Sióstr nastąpi dopiero po otrzymaniu pozwolenia Księdza Biskupa Rosentretera oraz umowy ze strony Wysokiego Magistratu, na którą dotąd czekam. Sądzę bowiem, że Wysoki Magistrat, wzywając nas do objęcia szpitalu, swoje warunki nam przedłoży. Czekam zatem łaskawego przesłania umowy i pozostaję z głębokim szacunkiem.

Przełożona Generalna.

Prośba s. M. Karłowskiej do arcybiskupa Edmunda Dalbora o pomoc w sprawie uzyskania zgody od biskupa chełmińskiego na otwarcie domu w Toruniu

Winiary, dnia 16 IX 1920

Eminencjo Najprzewielebniejszy Księżę Kardynał¹⁵!

Ośmielam się przedłożyć Jego Eminencji następującą sprawę. Magistrat miasta Torunia zawezwał nas do objęcia szpitalu kobiecego dla zakaźnych chorób i pertraktacje już rozpoczął. Udałam się do Księdza Biskupa Rosentretera dnia 6 bm., aby zechciał udzielić nam pozwolenia na wstęp do diecezji – nie mamy dotąd żadnej odpowiedzi, a Magistrat nalega na nas, aby siostry przybyły na stanowisko pracy natychmiast¹⁶. Wobec tego proszę najuniżej Najprzewielebniejszego Księdza Kardynała, aby

naczelnikiem wydziału opieki społecznej. Zob. A. Bukowski, *Danielewski Cyryl (1864–1923)*, SBPN, t. 1, pod red. S. Gierszewskiego, Gdańsk 1992, s. 291–292.

¹⁴Zachowała się kopia listu.

¹⁵Edmund Dalbor (1869–1926), arcybiskup gnieźnieński i poznański, od 1919 r. kardynał. Zob. M. Banaszak, *Dalbor Edmund*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, Lublin 1995, kol. 976–977.

¹⁶Nie wiadomo, dlaczego s. M. Karłowska nie otrzymała jeszcze odpowiedzi na pismo, skoro zostało ono napisane już 9 września. Zob. dokument nr 4.

raczył się laskawie tą sprawą zaopiekować i pozwolenie nam wyjednać. Klęcząc u stóp Jego Eminencji wraz z Zgromadzeniem proszę pokornie o błogosławieństwo Arcypasterskie.

Najuniżeńsza służa w Panu. S. Maria Karłowska.

8

List z prośbą o rezerwację miejsc w pociągu do Torunia na dzień 21 IX 1920 r.

Winiary, dnia 20 IX 1920

Jaśnie wielmożny Pan Radca Wowkonowicz¹⁷. Poznań. Proszę naj-
uniżeniej J. W. Pana Radcę, aby raczył udzielić za opłatą jednego osob-
nego przedziału wagonu III klasy, dla dziesięciu sióstr naszego Zgromadze-
nia, które wyjeżdżają wieczorem 21 września do Torunia w celu objęcia
pracy w Szpitalu Rządowym. Proszę uniżenie o stosowną wzmiankę dla
Inowrocławia, gdzie siostry przesiadać się muszą.

Z głębokim szacunkiem. S. Maria Karłowska. Przełożona Generalna¹⁸.

---

¹⁷Bliżej nieznanymi.

¹⁸U dołu listu dopisano: „Dla w. Sióstr w pociągu 215/381 z Poznania do
Torunia dnia 21/9.20 proszę zarezerwować 1 przedział III klasy. Dyrekcja K.P.
Poznań V/2. Krzyżankiewicz”.